

**БЕЛЕЖКИ ЗА ФОРМИТЕ НА ДВЕ БЪДЕЩИ ВРЕМЕНА В
БЪЛГАРСКИЯ ПРЕСЕЛНИЧЕСКИ ГОВОР В УЗУНКЪОПРЮЙСКО**
Иван Г. Илиев (*Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“*),
Петко Д. Петков (*Софийски университет „Св. Климент Охридски“*)

**NOTES ON THE FUTURE TENSE FORMS IN THE BULGARIAN
REFUGEE'S DIALECT SPOKEN AROUND UZUNKÖPRÜ (TURKEY)**
Ivan G. Iliev (*Paisii Hilendarski University of Plovdiv,*)
Petko D. Petkov (*St. Kliment Ohridski University of Sofia*)

This article discusses future tense particles in a Bulgarian dialect spoken in European Turkey (in the villages around the towns of Uzunköprü and Babaeski). The dialect is spoken by Muslim Bulgarians who left Bulgaria at the end of the 19th century or later. Most of them originate from Middle Northern Bulgaria but some of them have come to this place from Northern Greece and have mixed with the others. There is a variety of future tense particles in the dialect under consideration: *ša, sa, za, ža* ‘shall, will’. The authors show examples of the use of the above-mentioned particles and draw conclusions about their origin in the dialect analyzed.

**1. За преселническите говори на българомохамеданите в Узункьопрюйско и
Бабаескийско**

В настоящата статия ще бъдат разгледани формите за бъдеще време и за бъдеще време в миналото в говора на преселниците българомохамедани в Европейска Турция, които са се изселили от България в Турция след Руско-турската война от 1877-1878 г. Става въпрос за т. нар. *ловешки (ловчански) помаци*, които са населявали и още населяват села като Галата, Гложене, Градешница, Турски извор (сега Български извор) и много други в Тетевенско, както и в Белослатинско, Луковитско, Плевенско и Ловешко и според Милетич говорят на ловчанско наречие, поради което той им е дал горното име (Милетич 1899: 67-70).

Карта, на която се виждат някои от по-големите села на ловчанските помаци в Северна България (Източник: bulmars.bg).

Сега наследниците на споменатата група българомохамедани живеят в редица села в Узункьопруйско (Бояджиев 1991 използва названието *Узункьопруйско*) и Бабаескийско в Европейска Турция (по-нататък ще наричаме района само с първото название). Преди тях в същия регион (в селата Еникьой, Ерменикьой, Търново и Чопкьой, Узункьопруйско; Карамасли, Докузюк и Карахалил, Бабаескийско) са живели тракийски българи християни, които след Балканските войни в началото на XX век биват насилствено изселени (Милетич 1918: 43; Бояджиев 1991: 172, 179).

Хасанпънар 2016

Кестанбол (Ямурджа) 2016

В момента помашките села в Европейска Турция са повече от 80, някои доста големи като (Бююк)Мандъра(кьой), Черкезмюселим, Пехливанкьой, а други не толкова – например Хасанпънар, Кестанбол (Ямурджа) и Башаъл (в миналото Малка Мандъра или Мандрица), и най-голям дял в тях съставляват именно ловчанските помаци (вж. и Зеленгора 2012: 87-90). Написването на тази статия и на предишната (Илиев, Петков 2017) нямаше да бъде възможно, ако не познавахме посоченото изследване на Зеленгора.

Българските изселници в изследвания регион не съставляват компактна маса, а се намират пръснати между села с турско и друго население (в Чопкьой, примерно, имало и албанци). Различна е и степента на владеене на български във всяко село. Докато в посочените по-горе села (Мандъракьой, Черкезмюселим, Пехливанкьой, Хасанпънар, Башаъл, Кестанбол) езикът се владее доста добре, в други като Чопкьой, Дерекьой, Сазлъмалкоч, Елмалъ почти е изчезнал и само отделни възрастни хора го помнят още (може би последния старец, говорещ български в Дерекьой – най-отляво с бастуна на съответната снимка), ни каза: *помашко нѐма тѹф*).

Преселниците в Турция много добре помнят от кои райони на България са дошли. В Хасанпънар се знае, че дедите им са дошли от Плевен. В Черкезмюселим ни казаха, че предците им са живели в Ловешко (*Лѹфча*), Плевенско (*Плѐвн'ъ*), Троянско, Тетевенско, като изредиха конкретни села – Торос, Галата (някои от тях даже били ходили в последното), но и в Хасковско и Кърджалийско. Пехливанкьойските помаци също дошли от (Турски, сега Български) Извор, но и от Кърджаали и Добруджа. В Буюкмандъра ни споменаха село Лешница (вероятно Ловешко), с. Попица (вероятно Белослатинско), Делиормана, Червен бряг, Белослатинско, откъдето преселението станало през *бѹн сек'ус сексѐн бирдѐ* (1881 г.). В Буюкмандъра нямало пришълци от Гърция и Родопите. В село Елмалъ хората били от Разград, от Македония, от Селяник (тоест Солун). В Сазлъмалкоч пък отново дошли от (Български) Извор, Тетевенско, както и от Делиормана и Драмско. Едната махала в село Кърджасалих, както и в Кавакълъ, също са от последното място. В Куртбей информаторът каза, че бил от *Рѹпче*, но говорел *македонски*.

Черкезмюселим 2016

Кестанбол (Ямурджа) 2016

В съответствие с показаната ситуация, говорната картина в българомохамеданските села в Узункьойско е такава, че в помашките села от източната половина на региона (Хасанпънар, Башаъл, Черкезмюселим, Буюкмандъра) се говори по-чист ловчански ъ-диалект – на една негова граматична особеност – отрицателния императив от типа *май седѐ!* 'не сядай!' и т. н., обърнахме внимание в отделна статия (Илиев, Петков 2017). А в западната половина на областта се наблюдава все по-засилващо се влияние на рупските ђ-говори от Драмско и Сярско. Типичен пример е смесеният говор на село Пехливанкьой (*сѐги ѐм мѹшник вѹкаме, ѐм муштѹрѹк* – тоест 'клозет' – първата дума е „източна”, тоест ловчанска, а втората е „западна”, тоест рупска), където са налице редица от граматичните

и лексикалните особености на селата в източната част на региона (*май̀ прѝка̀зва* 'не говор̀и', *Как̀во̀ пра̀виши?*, *за̀га̀ре* 'момче', *за̀ра̀на* 'утре' и т. н.), но има и рупски черти, включително широко *ò* (*и от̀тук̀è сò ò̀ди, à̀зе сò̀м мей̀м̀урин* 'аз с̀ъм служител'). В Кърджасалих ситуацията е по-сложна, защото има турско население и две помашки махали с различен говор. В едната се казва *Шò пра̀вите?*, *Шу̀ е ей̀с̀ва?* 'какво е това?', а в другата – *Кинà пра̀вите?* 'какво правите?' Иначе и в махалата, в която се използва *шò* 'какво', се говори *ò*-/*o*-говор (*вò̀рам* 'отивам', *г̀ув'ò̀та* 'говедата', *с'ò̀нни* 'седн̀и'). Но и там има смесвания, защото думите за 'утре' и 'клозет', които чухме, са *у̀тре* и *му̀штурàк*, а не *за̀ра̀на* и *м̀у̀шник*. Забранителната конструкция, която чухме в Кърджасалих, е рупската *Ни мòй с'ò̀нни!* 'не сядай!' Явно и там западният говор се е наложил над северния. В същото село, където са пришълци от Драмско, ни казаха, че не разбирали добре пехливанкьойските помаци, защото говорът им приличал на българския. В Дерекьой, където намерихме само един българскоговорещ, също се използва западното *кинà* (*Кинà дь̀ пра̀ме?*), както и *не сà̀каме* 'не искаме'. Образци от говорите на Куртбей и Кърджасалих могат да се чуят в [youtube.com](https://www.youtube.com) (*Българска диалектология: Куртбей, Узункьопрюйско* или *Българска диалектология: Кърджасалих, Узункьопрюйско*).

Черкезмюселим 2016

Кърджасалих 2015

Две студентки помакини в специалността Българистика в Тракийския университет в Одрин – Юзге и Айлин, които са от село Севрен, намиращо се югозападно от Одрин, също ни дадоха информация за вероятен смесен говор в него (освен ако не е родопски ъ-говор): *к̀шита*, *й̀а*, *т̀и*, *с̀еда̀й*, *не с̀еда̀й*, *кинà* 'какво'. В Кавакль (преселници от Драмско), в най-югозападната част на изследвания от нас район, се говори чист *ò*-/*o*-говор, без северни балкански примеси, като и манталитетът на хората там е очевидно по-консервативен и затворен, отколкото на ловчанските помаци или на тези в селата със значителна ловчанска съставка. Говорни образци от Кавакль: *Кинà е с̀ва?* 'какво е това?', *ста̀ни*, *немòй ста̀нува!* 'не ставай', *кòшита* 'къща', *рò̀ка* 'ръка', *з̀ьбòс/з̀ьбòт мь̀ боли*, *дòш лет̀и* 'вали дъжд'.

Карта, на която се виждат някои от споменатите помашки селища в Европейска Турция (Източник: Турция. Пътна карта. *Домино* ЕООД).

2. Формите за бъдеще време и за бъдеще време в миналото в преселническия диалект на ловчанските помаци и в другите говори в Узункьопройско

А. Форми за бъдеще време

а. Общи положения

В краткото си изследване, посветено на говора на българомохамеданите от Ловешко, В. Савов (Савов 1931: 30) не показва форми за бъдеще време. Не го правят и Ст. Стойков (Стойков, Младенов 1993), нито пък Й. Иванов (Иванов 1994). От някои примери у Милетич (Милетич 1899: 77) се вижда, че във въпросния диалект като футурна частица се използва поне *ше*: *Първо ше стане годѐж – згѝвор, ше ѝде бацъ ѝ ми, ше ѝде чича ѝ ми на згѝвор ... ше рекът: ... „Ние сме дошлѝ да ѝскаме момѝчето ...”* Байчев (Байчев 1996: 647, 659) показва частици *ше*, *ша* за селата Галата и Градешница. От лични наблюдения сме констатирани частици *ша*, *шъ* в двете въпросни села (*шъ пãднеш, шъ съ прѝбие, Шамѝята ша фръкне*), но и *жъ* в Галата (*Къкò жъ му пѝйа!*). При три посещения в селата от въпросния регион в Европейска Турция в периода 2015-2017 г. бе събран диалектен материал, от който се вижда, че положението с футура в българския преселнически говор там е много сложно. Използват се няколко различни частици за бъдеще време (*ша*, *са*, *за*, *жа*), като в идиолекта на някои информатори може да се срещне само една (*ша* или *са*) или всичките заедно (информаторката Исе от Хасанпънар например използва *ша*, *са*, *жа*, *за* едновременно, което не бе засвидетелствано у други анкетирани). Двете основни села, от които бе събран диалектният материал, включен в тази статия, са Хасанпънар и Черкезмюселим. Материалът от другите е спомагателен, макар че при последното ходене бяха направени още записи в Буюкмандъра, които не успяхме да обработим и да включим тук.

Дерекьой 2015

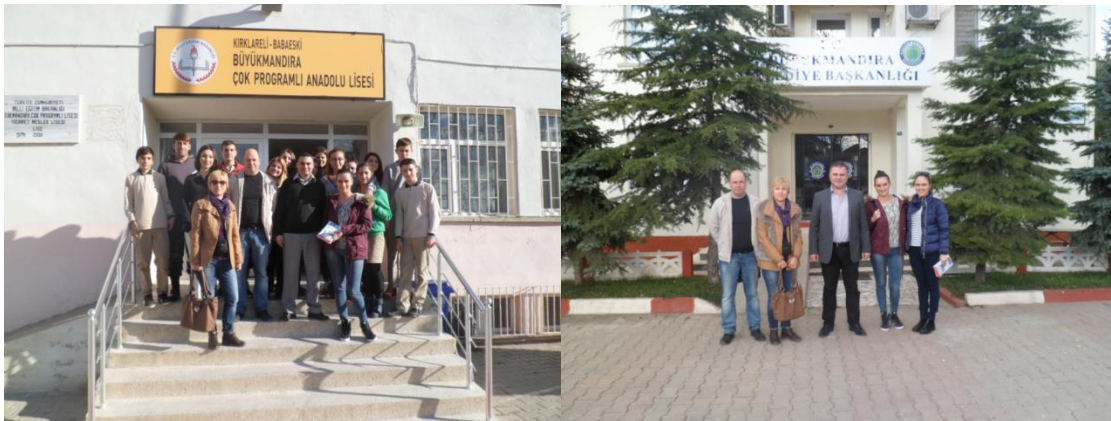
Пехливанкьой 2015

б. Частица *ша*

С най-голяма честота на употреба са частицата *ша* и фонетичните ѝ варианти (*шь, ше, ш*). Отделни информатори използват само нея. Ето примери за употребата ѝ (съкращенията на селищните названия са дадени накрая): *Там ша фанеш работа* 'там ще започнеш работа' (Бм), *Ас шъ гу земам баитъта* (Бм), *ша додди* (Бм), *Йа ша врѝм* 'ще отивам' (Бм); *Нъ магарето песнѝтъ шъ пѝе нъ загарето* 'ще пее песента за магарето на момчето, т.е. на единия от нас' (Хп), *Шъ доддем у тебе* 'ще дойдем у вас' (Хп), *Шъ врѝм нъ Пѝтрич* (Хп), *Шъ ти пѝйа* (Хп), *шъ врѝвъ* (Хп), *Ша идѝме л'ан* (Хп), *Шъ въ подирь* 'ще ви потърся' (Хп), *Ка шъ ричъ азе?* (Хп), *Като вас шъ зѝма да ѝскам* 'като вас ще започна да използвам езика' (Хп), *Ут планне шъ доддъ* 'ще дойда следобед' (Хп), *Азе нъ късбѝтъ шъ врѝвъ* 'ще отивам в града' (Хп), *шъ врѝме* (Хп), *шъ врѝ:* 'ще отивам' (Хп), *шъ отрѝжа* (Хп), *шъ тъ бѝйѝ* (Хп), *ша ти направа* (Хп), *Койту нъ рабути, той шъ сидѝ глѝден* (Хп), *Да одѝме на Булгарѝйа, по-дубрѝ ша ѝскаме* 'ако идем в България, по-добре ще използваме езика' (Хп), *Какѝ ша пѝете за пѝт'е* 'какво ще пиете?' (Хп), *шъ мѝнеме* (Хп), *ша гу истудѝши* (Хп), *Нѝе шъ ти нѝмѝрѝме* (Хп), *Шъ пѝеме чорба* 'ще ядем супа' (Хп), *Там шъ пѝкаѝши у муѝникъ* 'там ще пикаеш в клозета' (Хп), *Шъ врѝме сегѝ нъ сѝгъните мѝллѝтъ* (Хп), *Шъ врѝъ нъ късбѝатъ* 'ще отивам в града' (Хп), *шъ сѝръ* (Хп), *шъ пѝкаѝа* (Хп), *Чил'акъ шъ пѝе, аз шъ глѝдѝм* (Хп), *шъ тѝглѝт* 'ще записват' (Хп), *Шъ онѝдиши* 'ще таковаш' (Хп), *Месѝту шъ гу измѝеш* (Хп), *На врѝитане ше го извѝдим* 'на връщане ще го снимаме с фотоапарат' (Хп); *Ша врѝвъ на късбѝатъ* 'ще ходя в града' (Ел); *Азе зарѝна ша врѝвъ нъ късбѝатъ* 'утре ще ходя в града' (См); *Къквѝ шъ дѝриши?* (Ям), *Чакъѝ, сегѝ шъ дѝдѝ* (Ям), *Уд Булгарѝйѝ шъ дѝдѝт* (Ям), *Шъ гу уткѝпиши ѝс парѝ* (Ям), *Шъ врѝтъ нъ късбѝѝтъ* (Ям), *шъ тъ зѝмъ* (Ям), *Ш ти дѝм* (Ям); *Шъ врѝвъ нъ късбѝѝтъ, шъ врѝши ...* (Ба), *Напкун шъ врѝъ* 'утре ще отида' (Ба), *Зѝран ѝма учѝнка* 'утре има учебен час' (Ба), *Шъ учѝши загѝреата* 'ще учиш децата, момчетата' (Ба); *ѝтре сабѝлем касабѝа ша вѝрем* 'утре сутринта ще ходя в града' (Кс); *шъ вѝрвѝм* (Кав); *Шъ е пасѝш* 'ще я пасеш' (Кб), *Пумѝшки шъ рѝзбѝрь* (Кб), *Шъ врѝ'ъ пак* (Кб), *Шъ умрѝ* (Кб); *ша напѝшете* (Чм), *т'Дх ша пѝтам* (Чм), *шъ ми се обѝдиши* (Чм), *Да ѝма парѝ, ша ѝда на касабѝата* 'ако има пари, ще отида в града' (Чм), *шъ кѝжѝме* (Чм), *Шъ тъ тѝкѝ(вам) ...* (Чм), *шъ гу нѝкараме* (Чм), *Куѝ шъ сѝ*

ут Мъкъдониия? (Чм), ша връвъ (Чм), Той шъ ви кáзвъ кà е (Чм), Шъ ви кàжът 'ще ви покажат' (Чм), шъ ви кàжът (Чм), шъ речете (Чм), шъ ùма йем 'ще има ядене' (Чм), ша слееш 'ще слезеш' (Чм), Ут Сòфийъ шъ вриш вуз Вàрнъ или шъ в'риш вус Тройàн (Чм), Той шъ ти кàже (Чм), ша намèриш (Чм), А шъ плàтъ 'аз ще платя' (Чм), Шъ тъ вòдът (Чм), йди у н'àку гъàлска държàва, шъ тъ испъ(д)ът бис пънтълòни 'ако идеш в някое турско село, ще те изгонят от там без панталони, тоест гол' (Чм), Тù шъ речеш ... (Чм).

Футурните форми могат да се използват и като императив: *Ни мòй ти вика: „Сàму шъ зèмиш т'зи!”* 'не могат да ти кажат: непременно тази вземи!'

Буюкмандъракой 2015

в. Частица *са*

Втора по честота на употреба сред футурните частици е частицата *са*. Засвидетелствана е в повечето от селата, в които се употребява *ша*. Както бе посочено по-горе, отделни информатори, без значение на селището, използват само нея. Ето примери: *Тù са ма пùташ* 'ще ме питаш' (Бм); *Съ връ нъ късъбътъ* (Хп), *Къкò съ правите* (Хп), *Тòй са дòде гèч* 'ще дойде късно' (Хп), *Тèп съ тъ зàведà на Кестàнбол* (Хп), *Сùкту съ ти пèйът* (Хп), *Са ви удàрим йабаанù* 'ще ви застреляме глигани' (Хп), *Ние приказваме мнòгу, ама Кестàнбол и са ти пèйът, и съ ти приказвът прикаски* (Хп), *са фàни* (Хп), *са са вèдим* 'ще се видим' (Хп), *Зарàн са та зàведъ, зарàн са врим* 'утре ще те заведе' (Хп), *Тòй са дòде* (Хп), *Сùкту, къкòту сàкъш, са ти кàжът* (Хп), *Са прàиме даарè* (Хп); *Пò-убъве съ ти распрà* (Чм), *Съ сàкъ, съ сàкъ* 'ще иска' (Чм), *двàйсе килè мл'àку съ излèзе двè килè сùрене ут нèгу* (Чм). В един случай засякохме частицата *са* и в Пехливанкьой.

г. Други частици

Другите две футурни частици, *за* и *жа*, се срещат рядко в изолирани употреби и са записани в двете основни села, откъдето е материалът: *Мумùчету зъ гу гòдът* (Хп), *Йàлъ, зъ пурдàаме жинù бе!* 'ще продаваме жени' (на шега); *жъ пùшти* 'ще пусне' (Хп), *„Èнг'ъ” жъ и викаме* 'ще ù викаме „леля”' (Чм), *Дувèчъра тò жъ мъ нбùе* 'довечера той ще прави секс с мен'(вулгарно) (Чм). Но както отбелязахме по-горе, примерите от

Хасанпънар са записани от една информаторка (която беше уникална и с употребата на звука *ы*, който не чухме от друг), наред с употребата на *ша* и *са* (*Мумичету зъ гу годът; шъ пувърдиш 'ще почакаш'; са фани 'ще хване'; жъ нушти 'ще пусне'*). В един случай бе регистрирана и частицата *ште*: *Дѐ ште врѝте сегѝ?* (Чм). В друг случай се натъкнахме на употреба на оптативна частица *да* (от стб. *да би*): *Какти ѝскаш, така да ти говора* (Чм).

д. Отрицателни, въпросителни и въпросително-отрицателни форми

Отрицателният футур се образува с *нѐмъ дѝ*: *нѐма да двадам* (Бм), *нѐмъ дѝ одѝ* (Хп). По-особени са форми като *нѐма дѐка да врѝш 'няма къде да ходиш'* (Ба), чийто статус е някъде между презентата, футура и оптатива.

Във формите за въпросително бъдеще време футурната частица се акцентува, ако стои непосредствено пред въпросителната частица *ли*: *Шѝ ли пѝеш чай?* (Чм), *Чай шѐ ли пѝеш?* (Хп), *Бѝзъ шѐ ли пѝете?* (Хп). Но: *Шѝ гу вѝриш ли?* (Хп).

Същото е положението при въпросително-отрицателните форми, от които засега има регистрирана само една: *Сигѝ тѝ ни шѐ ли врѝш нѝ късѝбѝтъ? 'сега няма ли да ходиш в града?'* (Хп).

Б. Форми за бъдеще време в миналото

В събрания дотук материал се отбелязват примери, в които формите за бъдеще време могат да се използват вместо тези за бъдеще време в миналото: *Аз дѝ б'ах гу вид 'ал, шѝ гу пѝзнайа* (Ям). Иначе с тази функция се използват частиците *шѝ*, *шѐ а* (← *шѐ да*), и *шѐше*: *Да ѝмѝ парѝ, шѝ врѝвъ нѝ Айрѝбол, амѝ нѐмѝм парѝ* (Чм), *шѝ мѝ умѝрѝт 'щяха да ме уморят'* (Чм), *шѝ тѝ умѝрѝт 'щяха да те уморят'* (Чм); *Шѐ а са прибѝйа* (Хп); *Да б'аа бек 'арка, шѐше врѝва на Стѝмбул 'ако бях неомѝжена, щях да отида в Истанбул'* (Хп). В материала има и една отрицателна форма: *не ште ѝмайа 'нямаше да имат'* (Чм).

В. Преизказни форми

Преизказните форми за двете описани бъдещи времена се образуват с *шѝл*, **шѝла*, **шѝло*, *шѐли*, без спомагателна частица *да*: *Стрѝа ги, шѐле мрѝт 'страх ги е, че щели да умрат'* (Хп), *Тоѝ шѝл ти дѝдѝ нѝрѝте* (Хп), *шѝл сѝм пѝчинѝ* (Чм).

3. Изводи

Формите за бъдеще време и за бъдеще време в миналото в българския преселнически говор в Узункьопрюйско, както и разгледаните в предишна статия форми за отрицателен императив показват, че става въпрос за един изключително интересен български преселнически диалект. Употребяваните в него футурни частици се срещат и в българските диалекти в страната, но тъй като описанията на говора на ловчанските помаци, както се видя, са доста оскъдни, не могат да се правят категорични изводи относно това откъде са се появили в преселническия помашки говор в Узункьопрюйско. Така например, частицата *за* в Южна България се среща в Хасковско, Първомайско, Асеновградско, Тополовградско, Харманлийско, Свиленградско и Ивайловградско, а в Северна България се среща в Тутраканско, Русенско, Беленско (Стойков, Младенов 1993:

240). Не може да се каже откъде тази частица е дошла в изследвания от нас говор. По-категорични изводи могат да се правят относно произхода на частицата *са*. Тя по принцип се среща в говорите на някои села от Сакарския регион и в Беломорска Тракия, примерно в село Съчанли, Гюмюрджинско (Комотинско) (Стойков, Младенов 1993: 242; Бояджиев 1972: 161). В последното село бъдеще време се образува или с частица *съ* (*съ дōйдъ*), или с *ште дъ* (*ште дъ идъ*). В Книжовник, Хасковско, където са се заселили част от съчанлийците, преди две години една баба още съкаше (и сигурно още го прави, ако е жива). Но въпросната частица е била характерна и за балканските говори, какъвто като цяло е този на ловешките помаци. Според Милетич в началото на XIX век тя се срещала и в Габровско, а в края на XIX век – в Попина, Силистренско, и в Орман, Поморийско: „В Габрово още си спомнят (1903 г.), че някои от по-старите са образували бъдеще време с частица *са*, както при гребенците: *са идъ*. В Троян казват *с сидъ*, може би от по-старо *са си идъ*“ (Милетич 1989: 127; Стойков, Младенов 1993: 242). След Освобождението през 1878 г. балканджиите са пренесли тази частица и в някои бивши турски села на Казанлъшката долина, защото Чудомир (Чудомир 1980: 320) съобщава, че оряховци (сега шановци – от село Шаново), които са на изток от Казанлък, съкат: *съ идъ*, *съ видъ*. Затова няма нищо чудно във факта, че тази частица се среща и в диалекта на узункюпрюйските помаци, които може би са я пренесли там още в края на XIX век, наред с частицата *ше* и другите ъ варианти. Както отбелязва Чалъков (Чалъков 1974: 222-223), не е задължително футурните частици *за*, и особено *са*, както се вижда и тук, да са заети от гръцки, тоест да се срещат само в региони, които са в непосредствено съседство с гръцкоговорещо население, защото може да са произлезли от по-стари *зда* и *ста*, за които говорят Л. Милетич и Б. Цонев.

Футурната частицата *жа* произлиза от Средногорието – района на средногорския *жъ*-говор в Карловско, Калоферско и Чирпанско (Илиев, Хенцелман – Под печат; Кондов, Илиев – Под печат). Оттам тя се е разпростряла на север от Балкана в Павликенско (където освен това има и *жъ*кащи павликяни), Севлиевско и при ловчанските помаци, на югоизток към Елховско, и към Бесарабия. Може би поради оскъдността на примерите с *жа* в изследвания тук говор не бяха забелязани нейните съкратени варианти – частиците *и/й*.

Същевременно не по-малко възможно е разнообразието от футурни частици в изследвания ареал да се дължи на смесването на населението, на което бе обърнато внимание по-горе. В Солунско също се използва частица *за* – например в Зарово (Вачева-Хотева, Керемидчиева 2000: 190), чието население сега живее в Илинденци, Благоевградско (вж. и www.youtube.com: Българска диалектология – Зарово, Солунско, и Илинденци, Благоевградско). За Одринска Тракия подобно разнообразие от футурни частици винаги е било характерно. Китанова (Китанова 2002: 463, 467) отбелязва, че в Харманлийско бъдеще време се образува с частици *же*, *зъ*, в Свиленградско – с частици *же*, *зъ*, *съ*, *ше* и дори *ке*, а в Одринско, в говорите на изселените насила българи християни, с частици *жъ*, *зъ*, *шъ*, *ке/ки*, които се употребяват едновременно и в едно и също село, вероятно поради смесване на населението. Почти същото се отнася и за прогонените българи християни от Узункюпрюйско и Бабаескийско (Бояджиев 1991: 178, 182), където също се използвали футурни частици *ке*, *къ*, *ше*, *шъ*. Не бива да се изключва възможността върху говора на новодошлите в Узункюпрюйско ловчански помаци да е оказал влияние, макар и в малка степен, останал субстрат от българи християни, които по

една или друга причина не са напуснали тази територия. Опитът показва, че една етническа група никога не може да бъде напълно изселена, дори насила. Чудесен пример е останалото и до днес в България гръцко население в села като Орешец, Харманлийско; Генерал Инзово, Ямболско; Куклен, Пловдивско, или Ивайловград и околните му села, което официално не съществува! Например, в село Маломирово, Ямболско, недалеч от изследвания тук район, едно от традиционните ястия е *бѝн и зѝле*, също като в Буюкмандъра (вж. снимката по-долу). Пак в Маломирово на очилата се казва *цѝклà*, наред с *очàлки*, а помаците в Узункьопрюйско ги наричат *цѝкли* или *сѝкли*. Разбира се, това може да са само съвпадения.

(Кухнята на Буюкмандъракьой – отляво – ястие с боб и зеле (*Bobzele*). Източник: Буюкмандъра 2017).

Съкращения на селищни имена

- Ба – Башаъл
- Дк – Дерекьой
- Ел – Елмалъ
- Бм – Буюкмандъра
- Кав – Кавакълъ
- Кб – Куртбей
- Кс – Кърджасалих
- Пк – Пехливанкьой
- См – Сазлъмалькоч
- Хп – Хасанпънар

Чк – Чопкьой

Чм – Черкезмоселим

Ям – Ямурджа (сега Кестанбол)

Библиография

- Байчев 1996:** Байчев, Б. Селото, градът и езикът в Ловешкия край. УИ „Св. Климент Охридски“. София. 1996.
- Бояджиев 1972:** Бояджиев, Т. Говорът на с. Съчанли, Гюмюрджинско. Издателство на БАН. София. 1972.
- Бояджиев 1991:** Бояджиев, Т. Българските говори в Западна (Беломорска) и Източна (Одринска) Тракия. УИ „Св. Климент Охридски“. София. 1991.
- Буюкмандря 2017:** Geçmişten Günümüze Büyükmandıra. Büyükmandıra Belediyesi Kültür Yayınları. 2017.
- Вачева-Хотева, Керемидчиева 2000:** Вачева-Хотева, М., Сл. Керемидчиева. Говорът на село Зарово, Солунско. Мултипринт. София. 2000.
- Зеленгора 2012:** Зеленгора, Г. Помаци в Турция. Електронна книга. Biblio.bg. 2012.
- Иванов 1994:** Иванов, Й. Българска диалектология. Пловдивско университетско издателство „П. Хилендарски“. Пловдив. 1994.
- Илиев, Петков 2017:** Илиев, Ив. Г, П. Д. Петков. Неизвестен модел за образуване на отрицателен императив в българския език. В: Нено Неделчев в науката за българите. Сборник в чест на проф. Нено Неделчев по случай неговата 70-годишнина. Велико Търново. 2017, с. 275-279.
- Илиев, Хенцелман – Под печат:** Илиев, Ив. Г., М. Хенцелман. Говорът на село Маломирово, Елховско. Принос към въпроса за проучването на наречията в Загорския клин и Бесарабия (Под печат).
- Китанова 2002:** Китанова, М. Говори (в Сакар). В: Сакар. Етнографско, фолклорно и езиково изследване. Академично издателство „Проф. Марин Дринов“. София, 2002, с. 460-468.
- Кондов, Илиев 2018:** Кондов, В., Ив. Г. Илиев. Образуване на бъдеще време с частица “и” в говори от Средногорско-балканския регион, Странджа-Сакар и Бесарабия (Под печат).
- Милетич 1899:** Милетич, Л. Ловчанските помаци. В: Български преглед 5, 1899, с. 67-78.
- Милетич 1918:** Милетич, Л. Разорението на тракийските българи през 1913 година. София. Държавна печатница. 1918. Фототипно издание на Свят '91 (Без година на издаване).
- Милетич 1989:** Милетич, Л. Източнобългарските говори. Издателство на БАН, София. 1989.
- Савов 1931:** Савов, В. Ловчанските помаци и техният говор. В: Известия на Семинара по славянска филология при университета в София. VII. София. Печатница “Графика”. 1931, с. 1-34.
- Стойков, Младенов 1993:** Стойков, Ст., Младенов, М. Българска диалектология. Издателство на БАН. София. 1993.
- Чалъков 1974:** Чалъков, М. Частиците за бъдеще време *за* и *са* в българските говори. В: В памет на проф. д-р Ст. Стойков. Езиковедски изследвания. БАН и ИБЕ. София. 1974, с. 220-223.
- Чудомир 1980:** Чудомир. Особености на говора в Казанлъшко. В: Чудомир. Съчинения в три тома. Том трети. Спомени, пътеписи, статии и бележки. Български писател. София. 1980, с. 318-322.